

Дело C-6/22

**Резюме на преюдициалното запитване съгласно член 98, параграф 1 от
Процедурния правилник на Съда**

Дата на постъпване в Съда:

4 януари 2022 г.

Запитваща юрисдикция:

Sąd Rejonowy dla Warszawy-Woli w Warszawie (Полша)

Дата на акта за преюдициално запитване:

19 май 2021 г.

Ищци:

M.B.

U.B.

M.B.

Ответник:

X. S.A

Предмет на главното производство

Осъдителен иск за сумите, заплатени в изпълнение на договор за ипотечен кредит, чийто размер е определен в полска валута, индексирана в чуждестранна валута (швейцарски франк, CHF)

Предмет и правни основания на преюдициалното запитване

Тълкуване на правото на Съюза, и в частност на член 3, параграф 1, член 6, параграф 1 и членове 7 и 8б от Директива 93/13/ЕИО на Съвета; член 19, параграф 3, буква б) ДЕС и член 267 ДФЕС

Преюдициални въпроси

а) Като се има предвид целта на Директива 93/13 за защита на потребителя от неравноправни клаузи в договорите с търговци, има ли основание за

тълкувателния извод, че след като съдът обяви договора за недействителен в приложение на правилата на Директивата, с това се изчерпва прилагането на тази директива, а оттам и защитата на потребителя, поради което правилата за уреждането на отношенията между потребителя и търговеца трябва да се търсят в разпоредбите на националното облигационно право относно последиците от недействителността на договора за отношенията между страните?

б) Като се имат предвид членове 6 и 7 от Директива 93/13, ако съдът установи, че дадена договорна клауза е неравноправна, а договорът не може да действа без тази клауза, при липсата на съгласие на страните за запълване на възникналата празнота със съответстващи на волята им условия и при липсата на диспозитивни разпоредби [директно приложими за договора в случай на липса на съгласие между страните], трябва ли съдът да обяви договора за недействителен само въз основа на волята на потребителя, който е направил искане до съда за обявяването на договора за недействителен, или е също така длъжен служебно, произнасяйки се извън исканията на страните, да установи какво е имущественото състояние на потребителя, за да прецени дали обявяването на договора за недействителен не би имало особено неблагоприятни последици за потребителя?

в) Допуска ли член 6 от Директива 93/13 тълкувателен извод, съгласно който, ако съдът приеме, че обявяването на договора за недействителен би било особено неблагоприятно за потребителя, но въпреки приканването им страните не постигнат съгласие по изпълнението на договора, то този съд може с оглед на обективно разглеждания интерес на потребителя да запълни празнотата, възникнала в договора след „отстраняването“ на неравноправните клаузи от него, с разпоредби на националното право, които не са диспозитивни по смисъла на решение C-260/18 на Съда, тоест директно приложими при празнота в договора, а са конкретни разпоредби на националното право, които може да се прилагат спрямо разглеждания договор само съответно или по аналогия и отразяват задължителни правила на националното облигационно право?

Цитирани разпоредби от правото на Съюза

Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (наричана по-нататък „Директива 93/13“): съображения 6 и 13; член 1, параграф 2, член 3, параграф 1, член 6, параграф 1, член 7, параграф 1 и член 8б, параграф 1

Цитирани разпоредби на националното право

Kodeks cywilny z dnia 23 kwietnia 1964 r. (Граждански кодекс от 23 април 1964 г.) (консолидиран текст: Dz. U., 2020 г., позиция 1740):

Член 5

Притежаваното право не може да се упражнява в противоречие със социално-икономическото му предназначение или с правилата на общественото съжителство. Такова действие или бездействие на правоимащия не се счита за упражняване на право и не се ползва със защита.

Член 56

Правната сделка поражда не само търсените с нея последици, но и последиците, които произтичат от закона, от принципите на общественото съжителство и от установените обичаи.

Член 58

§ 1. Нищожна е правната сделка, която противоречи на закона или го заобикаля, освен ако приложима разпоредба не предвижда друго, и в частност че недействителните клаузи на правната сделка се заместват от съответните правила на закона.

§ 2. Нищожна е правната сделка, която противоречи на правилата на общественото съжителство.

§ 3. Ако нищожността засяга само част от правната сделка, сделката продължава да действа в останалата си част, освен ако от обстоятелствата не следва, че без клаузите, засегнати от нищожността, сделката не би била сключена.

Член 385¹

§ 1. Клаузите на сключен с потребител договор, които не са договорени индивидуално, не обвързват потребителя, ако определят правата и задълженията му в противоречие с добрите нрави, като грубо нарушават неговите интереси (забранени клаузи). Това не се отнася за клаузите, които определят главните задължения на страните, включително цената или възнаграждението, ако са формулирани еднозначно.

§ 2. Ако клаузата не е обвързваща за потребителя в съответствие с параграф 1, страните остават обвързани от договора в останалата му част.

§ 3. Не са индивидуално договорени клаузите, върху чието съдържание потребителят не е имал действително влияние. Това се отнася в частност за разпоредбите на типов договор, който съдоговорителят е предложил на потребителя.

§ 4. Тежестта да докаже, че клаузата е индивидуално договорена, носи страната, която се позовава на това обстоятелство.

Член 405

Който без правно основание получи имуществено благо за сметка на друго, е длъжен да го върне, а ако това не е възможно, да възстанови стойността му.

Член 406

Задължението за връщане обхваща не само непосредствено полученото благо, но и всичко получено в замяна на него или като обезщетение в случай на погиването, изгубването или повреждането му.

Член 409

Задължението за връщане на полученото благо или възстановяване на стойността му се погасява, когато получателят така го изразходва или изгуби, че вече не е обогатен, освен ако при отчуждаването или изразходването му е трябвало да знае, че дължи връщане.

Член 410

§ 1. Разпоредбите на предходните членове се прилагат и за даденото без основание.

§ 2. Даденото е без основание, когато даващият не е имал задължение или не е имал задължение към получателя или когато основаниято за даденото е отпаднало или целта му не е осъществена или също когато правната сделка, от която произтича задължението, е недействителна и не е станала действителна след изпълнението.

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. — Kodeks postępowania cywilnego (Закон от 17 ноември 1964 г. — Граждански процесуален кодекс) (консолидиран текст: Dz. U., 2021 г., позиция 1805):

членове 227 и 321

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Закон за банките от 29 август 1997 г.) (Dz. U., 1997 г., бр. 140, позиция 939, изменен):

Член 69 (редакция в сила към момента на сключването на договора)

1. С договора за кредит банката се задължава да предостави на разположение на кредитополучателя предназначена за определена цел парична сума за указаното в договора време, а кредитополучателят се задължава да я използва при посочените в договора условия, да върне сумата по използвания кредит заедно с лихвите в определените срокове за погасяване и да плати комисиона за отпуснатия кредит.

2. Договорът за кредит се сключва писмено и в него по-специално се посочват:

- 1) страните по договора;
- 2) размерът и валутата на кредита;
- 3) целта, за която се отпуска кредитът;
- 4) сроковете и начинът за погасяване на кредита;
- 5) размерът на лихвения процент по кредита и условията за неговата промяна;
- 6) способът за обезпечаване на кредита;
- 7) обхватът на правомощията на банката във връзка с контрола върху усвояването и погасяването на кредита;
- 8) сроковете и начинът на отпускане на паричните средства на кредитополучателя;
- 9) размерът на комисионата, ако такава е предвидена в договора;
- 10) условията за изменение и прекратяване на договора.

Кратко представяне на фактическата обстановка и на производството

- 1 На 4 юни 2007 г. в качеството си на потребители ищите сключват с ответната банка договор за ипотечен кредит за сумата от 339 881,92 полски злоти, индексирани в чуждестранна валута (CHF), за закупуването на жилище. Кредитът е трябвало да бъде изплащан с лихва, определена по лихвения процент LIBOR, на 360 месечни вноски и в полска валута.
- 2 Съгласно текста на договора размерът на задълженията на ищите е равностойността на дължимата за връщане сума, изразена в швейцарски франкове. Сумата в чуждестранна валута представлява основата за определянето на салдото по задължението на кредитополучателя и за начисляването на лихвите, а съответно и за размера на вноските. Размерът на задължението се определя като равностойността на изразената в швейцарски франкове подлежаща на връщане сума след преизчисляването ѝ по валутния курс „продава“ съгласно таблицата на курсовете на банката. Валутният курс, по който се изчисляват вноските, се определя от банката по недопустим начин, доколкото тя може едностранно да определя този курс и съответно едностранно да определя задълженията на ищите.

Основни доводи на страните в главното производство

- 3 В подкрепа на иска си ищите твърдят, че договорът за ипотечен кредит съдържа забранени клаузи, които са неравноправни и затова не обвързват

страните. Предявената с иска сума била платена без правно основание, тъй като договорните клаузи, които предвиждат как се определя курсът на швейцарския франк, представлявали забранени договорни клаузи и поради това били недействителни. Съответно договорът не можело да се изпълнява в тази му част, а затова следвало да се приеме, че е недействително и договорното условие за индексирането на сумата на кредита. Предявената с иска сума била изчислена, както ако кредитът беше отпуснат в полска валута без индексация, но при лихвения процент, приложим за кредитите, индексирани в чуждестранна валута. Ищците уточняват, че са съгласни и националният съд да обяви договора за недействителен.

- 4 Като неравноправни те сочат разпоредбите на член 9, параграф 2 и член 10, параграф 3 от договора, които позволяват на банката свободно да определя курса на индексационната валута и не съдържат никакво правило за определянето на този курс, поради което банката определя едностранно задължението на ищците. Обявяването на тези разпоредби на договора за забранени водело до невъзможност да се определи курсът на индексационната валута. Затова от договора трябвало да се отстранят и клаузите относно индексирането на кредита, а задължението на ищците — да се определи без отчитане на разпоредбите относно индексацията, което означавало ищците да дължат вноски така, както ако ставаше дума за кредит в полски злоти, олихвяван с лихвения процент LIBOR.
- 5 Ищците уточняват, че при условията на евентуалност са съгласни съдът да обяви договора за недействителен.
- 6 Според ответника разглежданият кредит в злоти, индексирани в чуждестранна валута, е вид банков кредит и не е в противоречие с член 69 от Закона за банките. Що се отнася до искането на ищците да се приложи лихвеният процент за индексационната валута, но както ако кредитът беше отпуснат в полска валута без индексация, ответникът изтъква, че това би означавало да се създаде нов договор, несъответстващ на волята на страните, което е забранено от закона. Ответникът също така посочва, че твърдяната от ищците неравноправност на договорните клаузи в частта относно превалутирането по прилагания от ответната банка курс не е налице, тъй като прилаганите от банката валутни курсове са пазарните.

Кратко изложение на мотивите за запитването

Запитващата юрисдикция отправя преюдициалните въпроси, за да установи как правилно да приложи Директива 93/13 и транспониращите я разпоредби на полското право.

Понятието за договор за кредит, индексирани в различна от полската валута, се появява в полското право едва през 2011 г. с новелата на Закона за банките. Тази уредба се свежда до въвеждането на задължение да се посочат в договора конкретните правила за определянето на обменния курс на

валутата, в която се изчисляват сумата на кредита и погасителните вноски, както и правилата за преизчисляването им във валутата, в която се връща кредитът, и до предвиждането на възможност за кредитополучателите да изплащат кредитите в чуждестранна валута. Целта на т.нар. индексация на сумата на кредита е да се приложи лихвеният процент за кредитите, отпускани в индексационната валута, който е значително по-нисък от лихвения процент за кредитите в полска валута. Така обаче сумата на задължението става зависима от приложимия в даден ден валутен курс.

Що се отнася до **първия въпрос**, съгласно установената практика на Съда въведената с Директива 93/13 система на защита се основава на идеята, че потребителят е в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика от гледна точка както на възможностите си да преговаря, така и на степента си на информираност и заради това приема условията, установени предварително от продавача или доставчика, без да може да повлияе на съдържанието им (вж. решения C-484/08 и C-70/17).

Съдът също така постановява, че целта на Директива 93/13 е да се защити потребителят и да се възстанови равновесието между страните, като не се прилагат клаузите, счетени за неравноправни, но същевременно се запази по принцип валидността на другите клаузи от разглеждания договор (решения C-96/16, C-94/17, C-19/20).

В решението си по дело C-260/18 Съдът постановява, че ако договорът съдържа забранени клаузи, нормите на Директивата не налагат обявяване на договора за кредит за недействителен, а само допускат такава възможност. Ето защо, ако съдът приеме, че преизчислителните клаузи са неравноправни и от самото начало не обвързват страните, а възникналата празнота трябва да се запълни, за да се запази договорът в съответствие с желанието на страните, то въпросната празнота в договора може да се запълни със съдебното решение по начин, отразяващ общата воля на страните относно допълването на съдържанието на договора; ако не се стигне до такова съгласие, то празнотата, която възниква след обявяването на част от договора за неравноправна, може да се запълни от съда с посочени в съдебното решение диспозитивни разпоредби, тоест (установени за тази цел от националния законодател) разпоредби, които се прилагат директно за съответния вид договор, когато в него не е уговорено друго. Ако договорът не бъде допълнен по описания по-горе начин, националният съд може да го обяви за недействителен.

Тъй като според запитващата юрисдикция в полското право няма диспозитивни разпоредби, които да могат директно да се приложат за запълването на въпросните празноти в договора, остава възможността за обявяване на договора за недействителен. При това положение изглежда, че последиците от обявяването на договора за недействителен трябва да се определят в съответствие с националното право. В решение C-349/18, в което разглежда договор за превоз, въз основа на Директива 93/13 Съдът

постановява, че последиците от недействителността на правоотношението не въпрос от приложното поле на Директивата, а попадат в обхвата на националното право.

Във връзка с това запитващата юрисдикция отбелязва, че нормите на националното облигационно право целят запазване на равенството в правата на двете страни. Последиците от недействителността на договора в националното право се уреждат от разпоредбите за даденото без основание и не са уредени така, че да се осигури еднаквост на загубите за двете страни, независимо от необходимостта да се защити едната от тези страни — потребителят.

При прилагането на нормите на националното право се стига до невъзможност да се постигне т.нар. възпиращ ефект на Директивата (член 7), тъй като разпоредбите на националното право не предвиждат санкция, която решаващият съд да може да приложи по делото на конкретния потребител, който твърди неравноправност на някои разпоредби на договора.

Що се отнася до **втория въпрос**, ако отговорът на първия е утвърдителен, следва да се изясни как трябва да действа съдът при решаването на дела въз основа на Директива 93/13.

В решения C-70/17 и C-269/19 Съдът приема, че обявяването на договора за недействителен води до незабавна изискуемост на остатъка от сумата по кредита, което може да се окаже извън финансовите възможности на потребителя. Това може да се случи, ако потребителят няма спестявания или те са незначителни, както и ако стойността на закупения имот нараства.

В решение C-19/20 Съдът постановява, че обявяването на договора за недействителен не може да зависи от изрично искане на потребителя в този смисъл, а трябва да зависи от обективното прилагане от националния съд на критериите по националното право. Действащите процесуални правила в полското право изискват съдът да се произнася в границите на исканията на ищеца и възраженията на ответника, като не предвиждат възможност съдът да взема предвид фактически обстоятелства, които не са посочени от нито една от страните. Следва да се реши въпросът дали след като информира потребителя за последиците от обявяването на договора за недействителен, националният съд е длъжен да действа в рамките на исканията на страните и да се ограничи с уважаване на направените доказателствени искания, или може по свой почин да установи имущественото състояние на потребителя, така че обективно да прецени дали обявяването на договора за недействителност би имало особено неблагоприятни последици за потребителя.

Що се отнася до **третия въпрос**, ако в съответствие с критериите по членове 3 и 5 от Директива 93/13 установи, че предвид конкретните обстоятелства по

случая дадена клауза от договора между потребителя и търговеца не отговаря на изискванията за добросъвестност, равнопоставеност и прозрачност, поради което представлява неравноправна клауза и е недействителна по силата на закона, в съответствие с член 6, параграф 1 от Директивата националният съд не може да допълни договора, като измени съдържанието на тази клауза (решения C-618/10, C-26/13, C-70/17).

В решение C-125/18 Съдът приема, че евентуално правомощие за националният съд да изменя съдържанието на неравноправните клаузи би могло да застраши постигането на дългосрочната цел на член 7 от Директива 93/13. Подобно правомощие би способствало за премахването на възпиращия ефект, който се упражнява върху продавачите и доставчиците чрез самото неприлагане на неравноправните клаузи спрямо потребителя, доколкото продавачите и доставчиците биха останали изкушени да използват посочените клаузи, ако знаят, че дори и въпросните клаузи да бъдат обявени за нищожни, договорът ще може да бъде допълнен в нужната степен от националният съд, така че да се съхранят интересите им.

В решение C-260/18 Съдът постановява, че празнотата, която възниква в договора с обявяването на някои клаузи за недействителни, по изключение може да се запълни с диспозитивните разпоредби, предвидени от националният законодател за съответния вид договори, с цел да се съхрани равенството в правата и задълженията на страните по договора, доколкото тези разпоредби се ползват с презумпция за равноправност.

Запитващата юрисдикция отбелязва, че в полската правна система няма такива разпоредби, които да могат директно да се приложат към договора.

В посоченото решение Съдът постановява, че член 6 от Директива 93/13 не допуска въпросната празнота в договора да се запълва само чрез национални разпоредби с общ характер, съгласно които търсените с правната сделка последици се допълват с последиците, произтичащи от принципа на справедливост или обичаите.

В решение от 25 ноември 2020 г., C-269/19, Съдът приема, че когато националният съд счита, че съгласно облигационното право разглежданият договор не може да се изпълнява след премахването на съответните неравноправни клаузи и когато не съществува никаква диспозитивна разпоредба от националното право и потребителят не е изразил желанието си да запази неравноправните клаузи, а обявяването на договора за недействителен би довело до особено неблагоприятни последици за потребителя, установената с Директива 93/13 система за защита на потребителя изисква националният съд, като има предвид цялото вътрешно право, да вземе всички необходими мерки, за да защити потребителя от особено неблагоприятните последици, които би могло да породи обявяването на недействителността на разглеждания договор за кредит (т. 41).

Запитващата юрисдикция се обръща към Съда с искане за автентично тълкуване на Директива 93/13 по въпроса коя от двете цели на Директивата е по-важна, ако не могат да се постигнат и двете — целта за защита на потребителя, в това число от неблагоприятните последици от обявяването на договора за недействителен, или целта за постигането на възпиращ ефект спрямо търговеца, или т.нар. санкция, която прегражда пътя за допълването на договора с разпоредби на националното право, които не са диспозитивни в смисъла, в който Съдът употребява това понятие в решение C-260/18.

РАБОТЕН ДОКУМЕНТ